

Kûtü'l-Amâre Adı ve Tarihsel Alt Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on the Name of Kut el-Amara and its Historical Background

Abdulhalik BAKIR

Özet

Tarihimizde Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Türk ordusu ile İngiliz ordusu arasında başlayan Kûtü'l-Amâre Savaşı'nın yapıldığı Kut şehrinin adını, Akkadlar'dan sonra, yaklaşık olarak bir yüzyıl (M. 2150-2050) boyunca Mezopotamya bölgesini yöneten son derece savaşçı bir Türk kavmi olan Gutiler'den zamanımıza intikal eden bir hatıra olarak görmekteyiz. Memleketimizde zamanımıza yakın dönemde bilimsel çalışmalar yapan bazı araştırmacılar tarafından Gutiler ya da Gutlar diye adlandırılan bu kavmin, (Gut=Guz=Oğuz) Oğuzlar oldukları söylenmektedir. Bu araştırmacıların başında da Prof. Dr. Benna Landsberger gelir. Anılan bilim adamı, “Orta Asya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri” başlığını taşıyan bildirisinde, Oğuz Türklerinin tarihini, günümüzden 4200 yıl öncesine dayandırmaktadır. Fars ve Türk Dili Alfabesinin bir harfi olan (G) harfi, Arapçada bulunmadığından dolayı birçok kelimeye (K) harfine dönüştürülerek telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla da anılan kelime, çok eski dönemlerden beri (Gut) yerine (Kut) şeklinde telaffuz edilmiştir. Bununla birlikte Kut şehrinin daha güneyinde yer alan ve Osmanlılar zamanında Basra sancağına tabi olan o dönemin Kuveyt kazası ve bugünkü Kuveyt Devleti ve bu devletin başşehrine ait adların da *Kut* kelimesinin bir ism-i müsağğar yani küçültülmüş isminden ibaret olduğunu belirtmek isteriz.

Makalemizde yukarıda ileri sürdüğümüz düşünceleri, çok eskiye dayanan tarihsel bilgilerle kanıtlamaya çalışacağımız gibi, bazı çağdaş yabancı ve Türk yazarların ileri sürmüş olduğu Kût isminin Hintçe Kot (kale) kelimesine dayandığı fikrinin de tarihsel bilgilerden ve kaynaklardan yoksun olduğunu ve herhangi bir bilimsel temele dayanmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Kûtu'l-Amare, Gutiler, Oğuzlar, Türk, Irak, Birinci Dünya Savaşı

Abstract

We see the name of Kut, where the battle of Kut had taken place between Turkish and British troops in World War I, as a memory from "Gutians or Guteans", who were a warlike Turkish people and governed the whole Mesopotamian region for nearly a century (A.D. 2150-2050), after the Akkadian Era. Gutians, or Guts, are to be said to have been Oghuzs (Gut=Guz=Oğuz) by some researchers who have recently realized scholarly studies in our country. Amongst them, Prof. Dr. Benna Landsberger comes first. This scholar, in her submission titled "Orta Asya Kadim Tarihinin Esas Meseleleri (The Principal Issues of Ancient Central Asia History)", have based the history of Oghuz Turks upon 4200 of years ago. Because Letter "G", which exists in Persian (Farsi) and Turkish alphabets, does not exist in Arabic alphabets, this letter in Arabic grammar is pronounced as "K" being transformed from "G". Therefore, this word aforesaid, have been pronounced as "Kut" instead of "Gut" for a long time. Besides, we would like to determine that both Kuwait area, or today modern Kuwait, which is located in further South and formerly was subject to Vilayet of Basra in Ottoman Era, and also certain names of the capital of the country consist of a diminutive form (musaghar mode) derived from the word "Kut" itself.

In this submission, we try to put forth that, as we will prove thoughts alleged above by some historical knowledge dated back to ancient times, the assertion by certain modern foreign and Turkish authors that word "Kut" derived from "Kot" (fortress) in Hindu is deprived of historical knowledge and sources and is not based on any scholarly ground

Giriş

Tarih araştırmalarında yer adları, milletlerin tarihi, kültürü ve medeniyeti açısından büyük önem taşımaktadır. İnsanlar yeryüzünde var olduğu dönemden günümüze kadar kendi adlarını, kültürlerini, hayat felsefelerini, dünya görüşlerini, düşünce ve duygularını ve hatta inanışlarını simgeleyen sözleri, yaşadıkları ve çeşitli nedenlerle göç ederek kendilerine yurt edindikleri bölge ve coğrafyalardaki yerlere (ülke, bölge, şehir, kasaba, köy, nehir, dağ,

tepe) vermeye çalışmışlardır¹. İnsanlar tarih boyunca bu geleneği sürdürürken, herhangi bir yer adını bazen hiç değiştirmeden olduğu gibi, bazen de az bir telaffuz değişimiyle kendi dillerine uyarlamak suretiyle kullanmaya devam etmişlerdir. Ancak en eski çağlardan günümüze dek yeni yer adlarını kullanma ve eski yer adlarını değiştirme geleneği bakımından milletlerin ve toplulukların çok farklı uygulamalarına rastlamak mümkündür. Bu milletler arasında özellikle yer adlarını değiştirme konusunda en itidalli milletin Türkler olduğunu söyleyebiliriz. Türkler, bir bölgeye göç ettiklerinde, genellikle şu dört şeyden birini yapıyorlardı:

1. Telaffuz yönünden bir sıkıntı bulunmuyorsa, o yerin adını hiç değiştirmeden kullanmaya devam ediyorlardı; bugün Anadolu'da bulunan, Samsun², Isparta³ şehirlerinin adlarında olduğu gibi.

---

* Bu çalışma, 12-15 Kasım 2014 tarihinde Antalya'da Akdeniz Üniversitesi ile Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesinin ortaklaşa düzenlediği "Savaşan Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle" 100. Yılında I. Dünya Savaşı (Through the Eyes of the Warribg Countriws'Historians The First World War Centenary) adlı Uluslararası Sempozyum'da sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
1 Eski çağda ve Ortaçağda meşhur hükümdarlar herhangi bir bölgeyi veya ülkeyi fethettikten sonra o bölge veya ülkede kurmuş oldukları şehirlere ya kendi adlarını ya da bir yakınlarının adını veriyorlardı. Onlar bu uygulamayı daha ziyade kendilerini ve çok sevmiş oldukları bir yakınlarını ebedileştirmek amacıyla yapıyorlardı. Örneğin, bugün Mısır'ın önemli liman şehirlerinden olan İskenderiye şehri, Makedonyalı Büyük İskender'in, İran'ın Cüdişapur şehri, Sâsânî kralı I. Şapur'un, Kostantiniyye (İstanbul) şehri, Bizans kralı I. Konstantin'in, Ortaçağlarda el-Cezire bölgesinin meşhur şehri Dârâ, Pers kralı Dârâ'nın (Darius) adını yaşatmaktadır. Bkz. Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, 1977, c. I, s. 183, c. IV, s. 347, c. II, s. 170, c. II, s. 418.

2 Samsun adı Yunanca "amisos" kelimesine dayanır. Roma İmparatoru Pompeius M.Ö.64 yılında şehre geldiğinde buraya Peiopolis adını vermiştir. Bugünkü Samsun adının ise bölgeye geldikten sonra Türkler tarafından konulduğu söylenmektedir. Bu şekilde şehrin adı XII. Ve XIII yüzyıllarda yazılan türk kaynaklarında geçmektedir. Batı kaynaklarında bu ad Sampson olarak geçmektedir. Bkz. Mehmet Öz, T. D. V. İslam Ansiklopedisi, Samsun Maddesi, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 83.

3 Antik kaynaklarda Baris/Bareos adlı şehrin burada bulunduğu ifade edilmektedir. Bazı araştırmacılar buraya Hitit veya Lidya dilinde Barida denildiğini iddia eder. Şehrin adı Grekçede eis Barida olarak anılmış daha sonra da barda veya Isbarda/Isparda şekline dönüşmüştür. Şehrin bugünkü adının ilk defa Selçuklu tarih kaynaklarından İbn Bibî'nin "el-Evâmirü'l-'alâ'iyye" adlı eserinin muhtasar Türkçe Tercümesinde açık bir şekilde Isparta şeklinde geçmektedir. Buda zamanla Türkler tarafından Isparta şeklinde telaffuz edilmiştir. Feridun Emecen, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Isparta Maddesi, İstanbul, 1999, c. XIX, s. 194-195.

2. Türkler telaffuz yönünden bir zorlukla karşılaştıklarında o yerin adını azıcık değiştirerek kullanmaya devam ediyorlardı. Örneğin onlar, Hartebirt'i Harput⁴a, Kerhini'yi Kerkük⁵e dönüştürmüşlerdir.

3. Türkler fethettikleri şehirlerin adları telaffuz bakımından çok çetrefilli ise eski adlarını bırakarak o şehirler için yeni adlar kullanıyorlardı. Örneğin, Polydoron Burdur⁶, Dorylaion/Dorylaeun Eskişehir⁷, olarak değiştirilmiştir.

4. Onlar yeni kurdukları şehirlere ise yeni adlar koyuyorlardı. Tarihin her devresinde Türk kavimleri, ele geçirdikleri topraklarda kurmuş oldukları küçük büyük şehirleri kendi kültürlerini simgeleyen çeşitli adlar vermeyi de vazgeçilmez bir gelenek haline getirmişlerdir. Anadolu'da bunun örneklerini Balacuk (Bilecik)⁸, Altunköprü (Kerkük)⁹ gibi il ve ilçelerin

---

4 Arap coğrafyacıları Harput'u Hısn Ziyâd Hartebirt olarak adlandırmaktadırlar. Bu ismin ise Urartu ve Hurri dillerine geçtiği gibi çivi yazılı Asur tabletlerinde Karpata şeklinde söylendiği ileri sürülmektedir. Bizans kroniklerinde Kharpote ve Frank tarihçilerinin eserlerinde Quartapiert olarak yazılan isim Osmanlı dönemi kaynak ve vesikalarında Hartabird, başka bir deyişle de Harput veya Harpud telaffuzuyla anılmaktadır. XIX. Yüzyıldan itibaren resmî belgelerde ve halk arasında Harput deyişi daha da yaygınlık kazanmıştır. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Harput Maddesi, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 232. Ayrıca bkz. Abdulhalik Bakır, "Ortaçağ Harput'una Dair Bazı Kayıtların Değerlendirilmesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2011, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 35-42.

5 Şehir, eski ve antik çağda çeşitli isimlerle anılmıştır. Örneğin, Asur kralı "Sartnabal'ın şehri" anlamında Kerh suluh Seleukoslar zamanında Seleukos olarak adlandırılmaktadır. Sâsânîler burayı Kermakân, Süryanî ve Hıristiyan kaynakları Beyt-i Kermay ve el-Kerh olarak isimlendirirler. Şehrin bugünkü adı ise Timur döneminde yaygınlık kazanmış ve bu şekliyle de ilk defa Şerefeddin Ali Yezdi'nin tarihinde anılmıştır. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, *el-İrâk Kadîmen ve Hadîsen*, Beyrut, 1971, s. 217-218; Abdulhalik Bakır, "Eski çağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2008, Cilt: VI, Sayı:1 Elazığ, 2009, s. 27; Ahmet Gündüz, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Kerkük Maddesi, Ankara, 2002, c. XXV, s. 290-291.

6 Metin Tuncel, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Burdur Maddesi, İstanbul, 1992, c. VI, s. 427.

7 Bkz. Yusuf Oğuzoğlu-Feridun Emecen, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir Maddesi, İstanbul, 1995, c. XI, s. 398.

8 Belokome (Belekome, Belocomme) adlı bir kalenin şimdiki Bilecik'in merkezi olduğu iddia edilmektedir. Ancak Bizans tarihçisi Pachymeres'in eserinde geçen bu adın Bilecik'in Rumcaleştirilmiş şekli ibaret olduğu da ileri sürülmektedir. Şehrin Türkçe olan Balacuk telaffuzunun en doğru ispatı ise İlk Osmanlı kaynaklarında Belecük, Balacuk ve Balacük imlâsıyla kaydedilmesidir. Bkz. Feridun Emecen, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Bilecik Maddesi, İstanbul, 1992, c. VI, s. 154.

9 Selçuklular veya Moğollar tarafından kurulduğu ileri sürülen ve önceleri Kerkük'ün daha sonrada Erbil'in bir ilçesi olan şehrin bu telaffuzla adı, Ali el-Yezdi'nin "Zafernâme", Abdullah b. Fethallah el-Gıyyâsî'nin "Tarihü'l-Gıyyâsî" ve el-Kermelî'nin "Ravzatü'l-Safâ" adlı

adlarında görmekteyiz. İşte bugün Irak'ın güneyinde (Sevâd toprakları) yer alan ve Birinci Dünya Savaşı esnasında, tarihimizde Türk askerinin unutulmaz kahramanlık destanlarından birini yazdığı Kûtü'l-Amâre muharebesinin yapıldığı Kut şehrine ait adın da böyle bir geleneğin hatırasını taşıdığını düşünmekteyiz

I. Kut Şehrinin Coğrafi Özellikleri

Eskiden Irak'ın bir livası olan Kut şehri, daha sonra bugünkü Vâsıt¹⁰ muhafazasının merkezi durumuna getirilmiştir. Başkent Bağdat'tan 180 kilometre uzaklıkta bulunan ve Dicle nehrinin sol kıyısında yer alan bu şehrin nüfusu, 1965 yılı sayımına göre 54493 kişiden meydana gelmekteydi. Üç taraftan Dicle sularıyla çevrilen Kut toprakları bir nevi yarım ada şeklindedir. Buranın kuzey tarafı ise Bağdat'a uzanan çevre yoluna bağlanır¹¹. Bu haliyle de Kut'un kuzeyinde Diyalâ¹² ve Bağdat, doğusunda İran, güneyinde 'Îmâre¹³, batısında Hille¹⁴ ve ed-Dîvâniyye¹⁵ bulunmaktadır. Buranın,

---

eserlerinde geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. Cemâl Bâbân, *Usûl Esmâ' ve'l-Mevâki' el-Îrâkiyye*, Bağdad, 1989, s. 26-29.

10 Vâsıt, Emevî dönemi Irak Genel valisi el-Haccâc b. Yusuf es-Sakafî tarafından Şam ordularının bir askeri garnizonu olarak H. 83/M 702-H. 86/M. 705 yılları arasında kurulmuştur. Burası Basra, Ehvaz ve Kûfe arasında kurulduğu için bu adı almıştır. Günümüzde aynı adı taşıyan muhafazanın merkezi olan Kûtü'l-Amâre'nin 80 km. güneybatısında Bağdat'a 180 km. uzaklıktadır. Irak'ta bulunan ve aynı adı taşıyan yerleşim merkezlerinden ayırmak için buraya Vâsıtü'l-Kasab, Vâsıturak, Vâsıtü'l-Haccâc gibi adlar verilmiştir. Vâsıt, Moğollar tarafından tahrip edildiği güne kadar özellikle Emevîler ve Abbasîler zamanında Irak'ın mamur bir şehri olarak şöhretini devam ettirmiştir. Yıkılışına kadar bu şehir, Zenciler, Karmatîler, Berîdiler, Mezyediler, Hamdâniler, Büveyhiler, Selçuklular, İlhanlılar, Timurlular, Celâyirîliler ve Muşa'sa'lar tarafından yönetilmiştir. Şehir, Hicrî onuncu yüzyılda Dicle'nin mecrası değiştiikten sonra şöhretini ve önemini yitirmeye başlamıştır. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 80-81. Bugün Kut şehrine bağlı küçük bir nahiye de Vâsıt adını taşımaktadır. Bkz. el-Kazvinî, *Âsârü'l-Bilâd ve Abbârü'l-Îbâd*, Beyrut, (Trz.), s. 478; Cemâl Bâbân, *Usûl Esmâ' ve'l-Mevâki' el-Îrâkiyye*, Bağdad, 1989, s. 304.

11 Cemâl Bâbân, s. 260.

12 Irak'ın önemli bir şehri olup kuzeyinde Kerkük ve Süleymaniye'nin bir kısmı, güneyinde Kut şehri, doğusunda İran'ın Biştükûh Havrumân dağları, batısında Başkent Bağdat bulunur. Bu şehrin güneydeki düzlük topraklarda buğday ve arpa, meyve olarak da limon, portakal, nar, üzüm, armut, elma, şeftali ve siyah erik yetişmektedir. Yüzölçümü 16, 640 kilometre kare, nüfusu ise 1957 sayımına göre 329813 kişidir. Livanın merkezi olan Ba'kuba dışında Mendeli, Hanekîn ve el-Hâls adında üç kazası bulunmaktadır. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 206-207.

13 Irak'ın Meysân muhafazasının merkezi olan el-Îmâre'nin yüzölçümü 18395 kilometre kare, 1965 yılı sayımına göre nüfusu ise 78162 kişidir. el-Îmâre, Kal'atü Sâlih ve Ali'l-Ğarbî

nispeten engebeli olan İran'ın Luristan¹⁶ eyaletine bakan doğu kısmı dışında toprakları düz bir araziden oluşur. Kut şehrinin tam karşısında Dicle'den el-Ğurâf denilen kol ayrılarak el-Hayy¹⁷ kazasını sular. Şehirde daha ziyade buğday, arpa, mısır, susam, mâş ve hertuman¹⁸ yetiştirilmektedir. Son zamanlarda pamuk ekimi de gerçekleştirilmiştir. Kut şehrinde şu beş kabilenin yaşadığı bildirilmektedir: Rabi'a¹⁹, Zübeyd²⁰, Benû Lâm²¹,

---

adında üç kazası bulunan el-İmâre, Bağdat'tan 390 kilometre, Basra'dan da 190 kilometre uzaklıktadır. Burada şehrin bir yakasını diğerine bağlamak için dört köprü bulunmaktadır. Şehirde ikamet eden en büyük Arap kabilesi Âlbu Muhammed olarak adlandırılmaktadır. Şehirde ayrıca Benû'l-Müntefik ve Benû Lâm adında Arap kabileleri de yaşamaktadır. Burası Osmanlılar döneminde Kut şehri ile birlikte birer askeri garnizon durumundaydı (1861). Şehrin en büyük mahallesi, el-Kâdiriyye olarak adlandırılmaktadır. Mahallenin bu ismi, burada ilk defa kaymakamlık yapan Abdulkadir adında bir görevliye nispet edilerek almıştır. Bkz. Cemal Bâbân, s. 210.

14 Yüzölçümü 5451 kilometre kare, nüfusu 1957 nüfus sayımına göre 353614 olan Hille, sulak toprakları sayesinde Irak'ın tarım yönünden en zengin şehridir. Burada her türlü hububat yetiştirildiği gibi, çeşitli meyve ağaçlarıyla da donatılmış durumdadır. Seddetü'l-Hindiyye (el-Hindiyye barajı) denilen sulama şebekesinden azami derecede istifade eden Hile'nin kuzeyinde Bağdat, güneyinde Divâniyye, doğusunda Kut ve batısında Kerbelâ şehirleri bulunmaktadır. Merkez kazası dışında el-Hindiyye, el-Müseyyib ve el-İskenderiyye adında üç kazası vardır. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 139-140.

15 Eskiden Irak'ın bir şehri olan ed-Divâniyye, günümüzde el-Kâdisiyye muhafazasının merkezidir. 'Afek, eş-Şâmiyye ve el-Hamza adında üç kazası bulunmaktadır. 1965 nüfus sayımına göre burada 548830 kişi yaşamaktaydı. Bkz. Cemal Bâbân, s. 222.

16 Hüzistan ve İsfahan arasında İran'a bağlı geniş bir eyalettir. Önceleri Hüzistan'a, fakat daha sonra Cibâl bölgesine bağlanan ve arazisinin büyük kısmı dağlardan oluşan Lûristan verimli topraklarıyla tanınmaktadır. Bkz. Yakut el-Hamevî, c. V, s. 25.

17 Vâsıt muhafazasına bağlı bir kaza merkezi olup 1965 yılı sayımına göre nüfusu 16988'dir. Ali Han ailesi tarafından 1232 (1816) yılında kurulan el-Hay kazası, Dicle nehrinin el-Ğurâf kolunun sol kıyısında yer alır. Buranın kuzey doğusunda ve 24 kilometre uzağında günümüzde el-Menâre denilen eski Vâsıt harabeleri bulunmaktadır. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 102.

18 Buğday ve arpa tohumu demektir.

19 Arap yarım adası ile Irak'ta yaşayan birkaç fırkadan meydana gelip soyları el-Ğarîr ve el-Hamânilere dayanmaktadır. Bkz. Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cem Kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut, 1997, c. II, s. 426.

20 Irak'ın el-Müseyyib ve el-Hille arasında yerleşmiş bir kabiledir. Yemen'den geldikleri söylenir. Bu kabilenin bir kısmı Dicle kıyısında ikamet etmektedir. Bu kabileden ayrılan kollar ise şöyledir: el-Ma'âmire, el-Cühayş, Elbu Sultan. Bu aşiretin büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Bkz. Aynı eser, c. II, s. 464.

21 Irak'ın özellikle on dokuzuncu yüzyılda nam salmış en önemli kabilelerinden biridir. Bkz. Ömer Rıza Kehhâle, c. III, s. 1007.

Şemmer²², ed-Düleym²³. Bu kabilelerin dışında önemli miktarda Fars ve hatta Türk kökenli insanların da yaşadığı tespit edilmiştir. Kut şehrinin idari birimleri ise şehir merkezi ile birlikte, el-Hayy, Bedre²⁴ ve es-Suveyre²⁵ kazalarıyla Ümmü Hallâne²⁶ ve en-Nu'mâniyye²⁷ nahiyelerinden oluşmaktadır²⁸.

---

22 Arap Yarım adasında yaşayan bir kabileler topluluğunun adıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yaşadıkları yerler İmâretü'r-Reşid, Irak krallığı ve Suriye cumhuriyeti olarak tanınmaktaydı. Bu kabileler birçok kollara ayrılır. Şemmer kabilesinin bazı kolları Âlü'l-Cerbâ' bayrağı altında Necid bölgesinden ayrılarak Irak ve Suriye'ye yerleşmiştir. 15000 aileden meydana gelen ve Âl Muhammed kabilesinin başkanları başkanlığında bulunanların üçte biri Irak'ta, diğer üçte biri de Bilâdü'ş-Şam'da ikamet etmektedir. Bkz. Aynı eser, c. II, s. 608-609.

23 Dicle ile Fırat arasında dolaşan aşiretlerden biridir. Bu aşiret hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Bkz. Aynı eser, c. I, s. 386.

24 Kut şehrinin kuzeydoğusunda yer alan, şehirden 81 km. uzaklıkta büyük bir köydür. Aslında bu köy, tarihi Bâdrayâ şehrinin enkazı üzerine inşa edilmiştir. Burası yine tarihte şöhret kazanan Bâksayâ'ya 100 km. uzaklıktadır. Yakut tarafından ileri sürülen bir bilgiye göre Bâdrayâ, Hz. İbrahim'in yakılması için içinden odun toplanan ilk köydür. 1947 nüfus sayımına göre Bedre'de 5800 insan yaşamaktaydı. Kazanın nüfusu ise 16189'dur. Bkz. es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 203-204. Bugün burası Türkmeneli'nin güneydeki son yerleşim merkezi konumuna sahiptir. Zira Irak Türkmenlerinin yayıldığı topraklar, Türkiye sınırına yakın bir yerde bulunan Telafer'den Güneydeki Mendeli ve Bedre'ye kadar uzanmaktadır.

25 1869 yılında Bağdat valiliği görevinde bulunan Mîthât Paşa'nın teşviki ile es-Seyyid Alivî Behye tarafından buraya bir hükümet konağı yaptırılmış ve zamanla bedevilerin burada evler inşa etmesi sonucunda mamur hale gelmiştir. Bugün mamur bir kasaba halinde olan es-Suveyre, Kut şehirden 120 km. uzaklıkta 5000 nüfuslu (1947 sayımına göre) güzel bir görünüme, tatlı sulara, temiz havaya sahip bir kasabadır. Bkz. Aynı eser, s. 204-205.

26 Kut kasabasının arka planında ve Dicle'nin sağ kıyısında yer alan nahiyenin merkezidir. Küçük bir köyden ibaret olsa da burada büyük ve meşhur tarımsal arazilere sahiptir. Bkz. Aynı eser, s. 201.

27 Eski adı el-Bağîle'dir. Bu ise el-Bağle kelimesinin ism-i taşğiri olup büyük bir gemi olan el-bağle'den gelmektedir. Ancak 1930 yılında burası, İslam öncesi dönemde Hirelilerin (el-Menâzire) meşhur hükümdarı olan en-Nu'man b. el-Münzir b. Kays b. Mâ'üsemâ'a nispet edilerek en-Nu'mâniyye olarak adlandırılmıştır. Günümüzde ise burası güzel görünümlü, tatlı sulu ve temiz havalı bir kasabadır. Kut şehirden 48 km. uzaklıkta Dicle'nin sağ kıyısında bulunan en-Nu'mâniyye'nin etrafında zengin tarlalar, verimli bostanlar ve kerpiçten yapılmış binalar yükselmektedir. Nüfusu 7573'dür. Bkz. Aynı eser, s. 200-201. İslam öncesi dönemde önemli bir Arap beyliği olan Hireliler hakkında bilgi için bkz. Abdulhalik Bakır, Erken Ortaçağ'da Irak'ın Meşhur Şehri: el-Hîre, Dördüncü Uluslar arası Orta Doğu Semineri (İlkçağlardan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar Orta Doğu), 29-31 Mayıs 2009, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Temmuz 2008, Cilt: VI, Sayı: 2, Elazığ 2010, s. 117-143.

28 es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 196-197.

II. Bir Türk Kavmi Olan Kutlar (Gutlar) Hakkında Tarihsel Bilgiler

M. Ö. 3. Binyılın ortalarından itibaren, İran'ın batısındaki Zağros dağlarının her iki yakasında Kutti (Kutlar, Gutlar) ve Lullubi²⁹ adlı toplulukların yaşadığı bilinmektedir. Birinciler, ikincilerin kuzey ve doğusunda yaşamaktaydılar ve küçük bir topluluk olmalarına rağmen tarihteki rolleri büyük olmuştur. Akkadlar, M. Ö. 2350'de eski Subar ülkesini işgal ederek büyük bir imparatorluk kurdular³⁰. Akkad devletinin yıkılışı ise, Lullubilere karşı yapılan yıpratıcı savaşlar ve Zağros dağlarının ortasındaki Hemedan bölgesinde yaşayan Kutların korkunç saldırıları sonucunda gerçekleşti (M. Ö. 2150)³¹. Bu önemli olaydan sonra Kutlar 100 yıl kadar Mezopotamya'ya hakim oldular³².

Çağımızda yapılan araştırmalara göre, Kasit³³, Kutti, Huri³⁴, Lullubi gibi halklar Elamlar'ın diline yakın dillerle konuşuyorlardı. Bunlar coğrafi bir

---

29 Diyale ırmağının yukarı bölümüyle Urumiye Gölü arasında yaşamış olan eski bir halk olup, Akkad kralı Naram-Sin (İ.Ö. 2200'lerde), Lullubiler üzerine kazandığı zaferi Derbend-i Gavr'daki Irak'ın Süleymaniye şehri yakınında) kabartmayla anar. Annubanini adındaki bir Lullubi kralı, bu kabartmadan esinlenerek, Ser-i Pul-i Zühab'daki (İran) Akkadca yazıtlı kabartmayı yaptırmıştır. Yazıttan, İ.Ö. 2000'lerde bu bölgede bir Lullubi devletinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Komisyon, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, İstanbul, (Trz.), c. XV, s. 7574.

30 Fazıl Abdulvâhid Ali, es-Sümeriyyûn ve'l-Ekediyyûn, *el-İrâk fi't-Târih*, Bağdad, 1983, s. 72.

31 Aynı eser, s. 78.

32 Aynı eser, s. 72.

33 Babil dilinde Kaşşular olarak telaffuz edilen bir Mezopotamya kavmidir. Kökenleri hâlâ bilinmeyen Kasitler, İ. Ö. XVIII. Yüzyılda tarih sahnesine çıkarak 1741'de Babil krallığına saldırmışlardır. Mezopotamya'ya geldikten kısa bir süre sonra Babil kültürünü benimsediler. Geçek anlamda bir Kasit sanatından söz etmek mümkün olmamakla birlikte Kasitler, bugünkü Bağdat kentinin 30 km. batısında yer alan başkentleri Dur-Kurigalzu'da bir ziggurat, bir de saray kurdular. Varka'da (eski Uruk) kral Kara-İndaş, İ. XV. yüzyılda tanrıça İnna'ya bir tapınak yaptı ve bu binayı bir yenilik olan, pişmiş topraktan yapılmış küçük tanrı heykelcikleri ile süsledi. Bu çağın silindir-mühürleri genellikle tanrıyı gösterir ve Sümerce uzun bir yazıt içerir. Bkz. Komisyon, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. XIII, s. 6481.

34 İ. Ö. XXI. yy.'dan İ.Ö. XII. yy'a değin Anadolu'nun dağlık bölgelerinde Van Gölü dolaylarında yaşamış ve Yakındoğu tarihinde ve kültüründe önemli rol oynamış bir halktır. Bilinen ilk Huri hükümdarları İ.Ö. XXI. Yüzyılda Subaru'ya yerleşmişti. İ.Ö. II. binyıl başlarında göç ederek Suriye'ye ve Anadolu'ya yayıldılar ve buralarda krallıklar kurdular. Hurilerin kurduğu en önemli devlet Mittani devletidir. Bu kavmin, Hitit tarihinde de önemli bir yeri vardır. Bu güne değin yapılan araştırmalarda, Huri sanatına ait bulgular taş oymacılığına ve çanak çömlekçiliğe dayanır. Mühürler üzerinde yaygın olan motifler karma

bütünlük içindeydiler. Yani Hint okyanusuna bakan sahil bölgeleri hariç, şimdiki İran'ın hemen tamamı bu halklarca yerleşmişti. Arkeolojik kazılar sonucunda Sümer ve Elam eserlerine benzer eserler, Horasan ve Türkmenistan'da da bulunmuştur³⁵. Ayrıca Kutlar hakkında yapılan araştırmalar, Kutça'nın şüphe götürmez şekilde Türkçe ile bağlantılı olduğunu göstermiştir. Kut krallarının isimleri açık şekilde Türkçedir. Bu isimleri şöyle sıralamak mümkündür: Şarлак, el-Ulumeş, İnima Bakış, Yarlakab, Yarla, Kurum, Yarlakanda, Tirikan. IX. Yüzyılın başında hüküm süren ve İstanbul'u kuşatan ünlü Tuna Bulgar hanının ismi de Kurum³⁶'dur³⁷.

A. Wodual'ın tespitlerine göre, Sülaleler öncesi Firavunlarına ait en eski yazıtlar olarak Ebidus krallık mezarında bulunan Akkadlı Sargon'un yazıtları, bu kralın ve kraliçesinin mezarının Mısır'ın Akdeniz sahillerinde olduğunu bildirmektedir. Bu yazar, ayrıca bu dünya fatihinin, Kafkas kökenli olduğunu ifade etmekte ve Sind vadisi tabletlerinde, Büyük Sargon'la oğlu Menes'in ve bağlı oldukları sülalelerinin, kendilerine, "Gut" veya "Goth" adını verdiklerini ileri sürmektedir³⁸.

III. Kut Şehrinin Adı ve Varlığı İle İlgili Bilgiler

Çağımızda Kut ile ilgili yapılan araştırmalarda, şehrin adının Hintçe veya Portekizce olup kale anlamına geldiği iddia edilmektedir. Bu görüşü önce

---

hayvanlar, kutsal ağaç ve gök kubbeyi taşıyan sütunlardır. Bkz. Komisyon, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. XI, s. 5427.

35 Osman Karatay, *İran ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Ankara, 2003, s. 68.

36 Kurum Han 804 yılında hükümdar oldu. Bu esnada Bulgaristan'ın yanı başında büyük olaylar meydana gelmekteydi. Büyük Avar Devleti 803'de yıkılmış ve Franklar batı Avar ülkesini, işgal etmişlerdi. Tam bu sıralarda Kurum Han, Doğu Macaristan ile Erdel'i ele geçirdi. Arkasından 811'de Bizans İmparatoru Nikeforos'u yenerek Karadeniz kıyısındaki önemli şehirleri işgal etti. 813 yılında ise İmparator I. Mihail'in ordusunu hezimete uğratan Kurum Han, Başkent Kostantiniyye'nin (İstanbul) çevresini tahrip etti. Bu güçlü Bulgar hükümdarı, yurduna döndükten sonra Bizans'a tekrar saldırmak amacıyla büyük bir ordu teşkil ederken ananeye göre Attilâ'nın öldüğü şartlar altında öldü. Bkz. Geza Feher, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara, 1999, s. 52-53. (Eser bir heyet tarafından Macarcadan Türkçeye çevrilmiştir).

37 Aynı eser, s. 72-73. Ayrıca bkz. Osman Karatay, *Türklerin Kökeni*, Ankara, 2012, s. 237.

38 A. Wodual, *el-Usûlü's-Sümeriyye li'l-Hadâretü'l-Mısıriyye*, (Arp. Çev. Züheyr Ramazan), Amman, 1999, s. 43-44. Yukarıdaki tespitler doğruysa, önemli dünya fatihlerinden biri olarak tanıtılan Akkadlı Sargon'un Kut (Gut) kavmine mensup olduğu ve dolayısıyla da bir Türk olduğu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir tezin doğruluk payının yüksek olduğunu düşünüyoruz. Zira bir çok devletin siyasî ve askeri bünyesinde diğer milletlerden kumandan ve hükümdarların bulunduğu tarih şahitlik etmektedir.

Iraklı tarihçi Abdurrezzak el-Hasenî³⁹ herhangi bir kaynak göstermeden ortaya atmış, sonra aynı görüşü yine bir Iraklı araştırmacı olan Cemal Bâbân⁴⁰ da herhangi bir değerlendirme yapmadan olduğu gibi naklederek savunmuştur. Türkiye’imizdeki araştırmacılar ise anılan yazarların görüşlerini herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmadan doğru kabul ederek nakletmişlerdir. Bu araştırmacılardan biri T. D. V. İslam Ansiklopedisi’nde Kûtü'l-Amâre maddesini yazan Mustafa L. Bilge’dir⁴¹. Adı geçen araştırmacılar, Kut şehri ile ilgili vermiş oldukları tarihsel bilgileri de çok geç bir tarih olan 1802’den sonraki bir tarihle sınırlandırmaktadırlar. Abdurrezzak el-Hasenî, Kût kalesinin, H. 1227/M. 1812 yılında Rabi’a kabilesinin bir kolu olan Meyyâh kabilesi şeyhlerinden Seb’ b. Hamîs için kerpiçten inşa edildiğini, dolayısıyla da; anılan kalenin şehrin gelişmesine de yardımcı olduğunu ve buranın o dönemde, “Kûtü Seb” olarak adlandırıldığını ifade etmiştir⁴². Aynı yazarla Cemal Bâbân, Kût şehrinin varlığının 1802 yılında Süleyman Paşanın valiliği esnasında kanıtlandığını ileri sürerler⁴³.

Kut şehri, Kûtü'l-‘Îmâre ve Kûtü'l-‘Amâre olarak adlandırılmıştır. Bu konuda iki görüş vardır. Birincisi, şehrin kuzeyinde ve etrafında yerleşen Rabi’a kabilesinin emirlerine (şeyhleri) nispet edilerek söylenmiş olması yönündedir. İkincisi ise Dicle nehrinin şehrin kuzeyinde yer alan en-Nu’maniyye’den, şehrin güneyinde yer alan el-Kurna⁴⁴ya kadar akması sebebiyle buraya “Şattü'l-‘Îmâre” denilmesi şeklindedir. İkinci görüşü savunmak için de şu gerekçe ileri sürülür: “Şehrin, bir yandan Şattü'l-‘Amâre üzerine düşmesi, diğer yandan onu, Irak’ta bulunan Kûtü’z-Zeyn (Zeyn Kut’u), Kûtü’l-Mu’ammer (Muammer Kut’u), Kûtü’l-İfrecî (Frenk Kut’u),

---

39 es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî

40 Cemal Bâbân, s. 260.

41 Mustafa L. Bilge, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Kûtü'l-Amâre Maddesi, c. XXVI, Ankara, 2002, s. 502.

42 es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 197.

43 Aynı eser, s. 197; Cemal Bâbân, s. 260-261.

44 Basra’ya bağlı aynı ismi taşıyan bir kazanın merkezi olup, 1965 yılı sayımına göre nüfusu 102000 kişi olarak belirtilmektedir. es-Süveyb, el-Medîne, ed-Dir, Talha ve el-Hüveyr olarak adlandırılan beş nahiyesi bulunmaktadır. Dicle ile Fırat’ın nehirlerinin birleştiği noktada yer alır; bu nehirlerden birincisi Kurna’nın doğusundan, ikincisi ise batsından geçmektedir. Irak’taki hurma ağaçlarının üçte birinin burada bulunduğu söylenmektedir. Eski kaynaklarda bu yerleşim merkezinin kuruluşu hakkında net bir bilgiye rastlanmaz. Onunla ilgili en eski kayıt ise 1563 yılında bu bölgede seyahat eden Şîrâz Fredrik’in sözleridir. Ayrıca 1667 yılında Şeyh Fethallah b. ‘Ulvân el-Ka’bî adında bir kişinin yazmış olduğu mektupta Kurna’nın adı geçmektedir. Bkz. Cemal Bâbân, s. 225-226.

Kûtü'l-'Usaymî ('Usaymî Kut'u), Kûtü'l-Bâşâ (Paşa Kut'u) ve Kûtü İbn Ni'me (Ni'me oğlu Kut'u) adındaki köylerden ayırmak amacıyla buraya "Kûtü'l-'Amâre" adı verilmiştir."⁴⁵. Kûtü'l-'Amâre adının telaffuz şekline bakıldığında el-Hasenî'nin de savunduğu ikinci görüşün daha doğru olduğu ortaya çıkmaktadır.

IV. Değerlendirme

Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında Osmanlı ordusunun İngilizlere karşı büyük bir zafer kazandığı Kûtü'l-'Amâre'nin adı ve kuruluş tarihi ile ilgili olarak yukarıda isimlerini zikrettiğimiz yerli ve yabancı yazarların vermiş oldukları bilgilerin doğru olmadığı, bu şehirle ilgili sunmuş olduğumuz tarihsel bilgilerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Biz burada bu meselenin daha da ikna edici bir çözüme kavuşması için şu önemli hususları hatırlatmak istiyoruz:

1. Günümüz Irak'ında bulunan başkent Bağdat⁴⁶ ve yakınındaki Samarra başta olmak üzere Musul⁴⁷, Basra⁴⁸, Kerkük⁴⁹, Erbil⁵⁰ ve küçüklü büyüklü bir çok yerleşim merkezinin ad ve kuruluş tarihinin, çağımızla ya da çağımıza yakın bir çağla alakalı olmadığını, aksine bu şehirlerin binlerce yıl öncesinden süzülüp gelen köklü geçmişimizin birer uygarlık hatıraları olduğunu belirtmek isteriz. Bu tespit sadece Irak'taki şehirler için değil,

---

45 es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 199. Bilindiği gibi Arapçada ilk harfi ayn olan "el-'amâre" kelimesi, Türkçemizde amaret yani bayındır anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla da bu kelimenin bayındır Kut anlamına gelme ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Arapçada apartmana da ayn harfiyle başlayan 'imâre denilmektedir.

46 Abdulhalik Bakır-Seyhun Şahin, "Türk ve Arap Kültürü Işığında Bağdat ve Samarra Şehirlerinin Abbasî Dönemi Mimari Özellikleri", *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu*, (Haz. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Prof. Dr. Suphi Saatçi, Prof. Dr. Ali İhsan Öbek), Bilecik 18-19 Mayıs 2012, s. 1-30.

47 Abdulhalik Bakır, "Türkmen Şehri Musul'un Geç Ortaçağlardaki Fiziki Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi*, Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan Sayısı, Cilt: XXV, Sayı: 1 Temmuz 2010, Bornova-İzmir, s. 55-76.

48 Abdulhalik Bakır, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Basra Maddesi, İstanbul, 1992, c. V, s. 108-111.

49 Abdulhalik Bakır, "Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2008, Cilt: VI, Sayı:1 Elazığ, 2009, s. 27.

50 Abdulhalik Bakır, "Türkmen Şehri Erbil'in Fizikî Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Merv'den Söğüt'e Türk Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu*, (Ed. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Doç. Dr. Bülent Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Altungök), Bilecik 11-12 Eylül 2014, s. 1-29.

Anadolu'muz da dâhil Orta Doğu'da kurulmuş olan şehirlerimizin büyük bir kısmı için de geçerlidir⁵¹. Dolayısıyla da Kûtü'l-'Amâre adı ve kuruluş tarihi belirtildiği gibi, XIX. yüzyılın başlarına ait bir tarih olmayıp, bizim tespitlerimize göre Sümer ve Akkadlarla yaşıt olan ve bir Türk kavmi oldukları kanıtlanan Kutlar (diğer telaffuzları ile Kuttiler, Gutiler, Gutlar) dönemine kadar uzanmaktadır. Ayrıca Kut kelimesinin, hem çok köklü bir tarihi olan bir kavmin adında hem de Irak'ın güneyinde bir şehrin isminde yer almasının tesadüf eseri olacağına ihtimal vermiyoruz.

2. Kut şehrinin çok eskiye dayanan bir şehir ve bu şehrin eski bir Türk kavmi olan Kutlarla ilişkili olduğunu ortaya koyan güçlü bir kanıtta buranın, Irak'ın iklimsel yapısından farklı bir coğrafi özelliklere sahip olmasıdır. Bir defa anılan şehir, daha önce de belirttiğimiz gibi, İran'la iç içe olması hasebiyle hem bitki örtüsü hem de tarımsal özelliği bakımından anılan ülkenin şehirlerine benzemektedir. Ayrıca Sâsânîler döneminden Osmanlı devletinin çöküşüne kadar tarihin her devresinde Araplar, Farslar ve Türkler, anılan şehrin en önemli sosyal kitlelerini teşkil etmişlerdir. Emevî halifesi Abdulmalik b. Mervan döneminde, Irak Genel Valisi el-Haccâc b. Yusuf es-Sakafî'nin ve onun vefatı üzerine yerine geçen oğlu Ubeydullah b. Ziyâd'ın, Basra'da yaşayan ve Buhara'dan getirilen Türkleri, Kut şehrinin çok yakınında bu amaçla inşa edilen Vâsıt şehrine yerleştirmesinin ise ikinci bir rastlantıdan ibaret olduğu çok zayıf bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira biz, bu uygulamanın, stratejik bir plan çerçevesinde bilinçli olarak şehrin tarihsel özelliği, demografik yapısı ve stratejik konumu göz önünde tutularak yapıldığına inanıyoruz⁵². Bilindiği gibi yeni bir ordugâh, bir ordunun sosyo-kültürel yapısına uygun bir mevkide veya yerleşim merkezinde kurulur. Zira bu stratejik uygulama, o ordunun hem güvenliği hem de moralinin ve potansiyel gücünün yüksek düzeyde tutulması bakımından yaşamsal önem

51 Abdulhalik Bakır, "Ortaçağ Coğrafyacılarının İzlenimleri Işığında İstanbul Şehri", *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, (Editör: Prof. Dr. Feridun M. Emecen), İstanbul, 2010, s. 149-174; Abdulhalik Bakır, *Klasik İslam Kaynaklarında Amid (Diyarbakır) İle İlgili Bazı Kayıtlar ve Bu Kayıtların Değerlendirilmesi*, T. C. Diyarbakır Valiliği 1. Uluslar arası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu 20-22 Mayıs 2004 *Bildiriler*, Diyarbakır, 2004, s. 837-848; Abdulhalik Bakır, *Erken Ortaçağda Irak'ın Meşhur Şehri: el-Hîre, Dördüncü Uluslar arası Orta Doğu Semineri (İlkçağlardan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar Orta Doğu)*, 29-31 Mayıs 2009, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Temmuz 2008, Cilt: VI, Sayı: 2, Elazığ 2010, s. 117-143.

52 el-Belazurî, *Fütûhu'l-Büldân*, (Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ'-Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut, (Trz.), s. 407; el-Kazvinî, *Âsârü'l-Bilâd ve Abbârü'l-İbâd*, s. 478; Mehmet Mahfuz Söylemez, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, Vâsıt Maddesi, c. XXXXII, İstanbul, 2012, s. 541-544.

taşımaktadır. Bunun bir örneğini de daha sonra Abbâsî halifesi el-Mu'tasım'ın, Mâverâünnehr bölgesinde yer alan ve bugün Özbekistan Cumhuriyeti'nde önemli bir şehir olan Semerkant'tan getirdiği Türk askerlerinin Bağdat'ın yakınında ordugâh şehir olarak kurduğu Samarra'da görmekteyiz⁵³.

3. Yukarıda da belirtildiği gibi, Emevîlerin ve Abbasîlerin Vâsıt ve diğer adıyla Kûtü'l-Amâre şehrine duymuş oldukları ilginin ve vermiş oldukları önemin aynısını, daha sonraki dönemlerde sırasıyla Büveyhîler, Selçuklular, İlhanlılar, Timurular, Celâyirîliler ve Osmanlılar da göstermişlerdir. Böylece burası coğrafyası ve nüfus potansiyeli bakımından bir Türk şehri olma özelliğini sürdürmeye devam etmiştir. Bunun en önemli kanıtını da şehir halkının, Kûtü'l-Amâre muharebesi sonucunda İngiliz kuvvetlerinin yenilerek buradan ayrılması ve Osmanlı ordusunun burayı teslim alması esnasında büyük sevinç gösterilerinde bulunması teşkil etmektedir⁵⁴. Bugün çoğunluğu Sünnî Müslümanlardan oluşan şehir halkının hâlâ aynı duyguları taşıması ise anılan tarihsel bağın ve bağlılığın devam ettiğini göstermektedir.

4. Kut şehrinin kader çizgisi de eskiçaylardan beri Orta Doğu'da kurulan diğer şehirlerin kader çizgisine benzemektedir. Tarih boyunca yeryüzünde kurulan küçük büyük yerleşim merkezlerinin insanlar gibi bir kader çizgisi vardır. Onlardan bazıları önceleri bir köy olarak kurulur, sonra şartların yardımıyla gelişerek küçük bir şehir, arkasında da yine şartlar elverişli olursa büyük bir şehir haline dönüşür⁵⁵. Bazı yerleşim merkezleri ise doğal afet, savaş ve ekonomik şartların değişimi (anılan yerleşim merkezinin

---

53 Bkz. el-Ya'kubî, *Ülkeler Kitabı*, (Çev. Murat Ağan), İstanbul, 2002, s. 39-50. Ayrıca bkz. Kakajan Bayramov, "Türkmenler İçin İnşa Edilen Kent: Samarra", *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu*, (Haz. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Prof. Dr. Suphi Saatçi, Prof. Dr. Ali İhsan Öbek), Bilecik 18-19 Mayıs 2012, s. 428-433.

54 Bilge, Mustafa L., *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Kûtü'l-Amâre Maddesi, c. XXVI, s. 503.

55 Irak'ın Bağdat, Samarra ve diğer şehirleri örneğinde görüldüğü gibi. Hamurabi (M. Ö. 1792-1750) kanunlarında Bağdat ile bilgi verildiği söylenmektedir. Kral Nizamarataş (M. Ö. 1341-1346) zamanından kalma bir sınır taşında Bağdad bölgesinden söz edildiği ileri sürülmektedir. Ayrıca eskiden beri burada bir Nesturî manastırı ve yine Bağdad adında bir köyün var olduğu da söylenir. Bkz. Abdulhalik Bakır-Seyhun Şahin, "Türk ve Arap Kültürü Işığında Bağdat ve Samarra Şehirlerinin Abbâsî Dönemi Mimari Özellikleri", s. 12-13. Samarra'ya gelince, T. D. V. İslam Ansiklopedisi'nde, bu şehrin adı ile ilgili şöyle denilir: "... 1010-1913 yıllarında yapılan arkeolojik kazılar, şehrin olduğu yerde kuruluşu tarih öncesi zamanlara kadar giden bir yerleşim merkezinin bulunduğunu ve ismin muhtemelen Asurlular'ın Sur-Marrati, Greklerin Souma, Romalıların Sumere, Süryanîlerin Sumasra ve Sâsânîlerin Sâ-murra dedikleri bu tarihi şehrin adından geldiğini göstermektedir." Bkz. Mustafa Demirci, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 70.

bulunduğu bir nehir yatağının veya ticaret yolunun değişmesi) gibi sebeplerden dolayı ya tamamen yer yüzünden silinerek başka adlarla başka bir zaman ve mekanda anılmaya başlar ya da büyük ve mamur bir şehir halindeyken yine ağır şartların etkisiyle küçülerek aynı adı taşıyan bir köy haline gelir. İşte Kut şehri de aynı yazgıyı yaşayarak günümüze kadar gelmiştir. Üstelik bugün Kut şehrinin yakınında yer alan Kut adında çok eski bir köyün bulunması, buranın çok eski bir yerleşim merkezi olduğunu kanıtlar mahiyettedir⁵⁶. Bize göre Kut şehrinin adı, şu iki şeyden birisi sonucunda ortaya çıkmıştır:

A. Bu ad, anılan ve aynı adı taşıyan eski köyün adından esinlenerek şehre verilmiştir.

B. Bu ad, anılan ve aynı adı taşıyan eski şehrin adı kullanılarak günümüze kadar gelmiştir.

Sonuç

Kûtü'l-Amâre veya eski adıyla Kût şehri, coğrafi konumu, köklü tarihsel özelliği ve demografik, sosyal ve kültürel yapısı itibarıyla bir Türk şehri hüviyetine sahiptir. İran'ın yoğun bir Türk nüfusunu barındıran Luristan bölgesi ve bir Türk şehri hüviyetine sahip olan Hemedan şehrine çok yakın bir coğrafyada yer almakta ve aynı coğrafi özellikleri taşımaktadır. Burada çalışmamızın özet kısmında da belirttiğimiz gibi, Kut şehrinin daha güneyinde yer alan ve Osmanlılar zamanında Basra sancağına tabi olan o dönemin Kuveyt kazası ve bugünkü Kuveyt Devleti ve bu devletin başşehrine ait adların da *Kut* kelimesinin bir ism-i müsağgar'ı yani küçültülmüş isminden ibaret olduğunu hatırlatmak isteriz. Biz bu çalışmamızda bir nebze de olsa, bu Türk şehrinin (Kûtü'l-Amâre) sadece adı ve tarihsel alt yapısı hakkındaki bir yanlış düzeltmek maksadıyla bilgi vermeye ve bir değerlendirme yapmaya çalıştık. Tarihimizle iç içe olan ve bizi çok yakından ilgilendiren birçok şehir gibi, Kûtü'l-Amâre de bütün yönleriyle tarihçilerimizin ilgi ve alakasını beklemektedir.

KAYNAKLAR

Bakır, Abdulhalik-Şahin, Seyhun, “Türk ve Arap Kültürü Işığında Bağdat ve Samarra Şehirlerinin Abbasî Dönemi Mimari Özellikleri”, *Irak Coğrafyasında*

---

56 es-Seyyid Abdurrezzak el-Hasenî, s. 197.

Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu, (Haz. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Prof. Dr. Suphi Saatçı, Prof. Dr. Ali İhsan Öbek), Bilecik 18-19 Mayıs 2012, s. 1-30.

Bakır, Abdulhalik, "Türkmen Şehri Musul'un Geç Ortaçağlardaki Fiziki Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi*, Prof. Dr. İsmail Aka'ya Armağan Sayısı, Cilt: XXV, Sayı: 1 Temmuz 2010, Bornova-İzmir, s. 55-76.

Bakır, Abdulhalik, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Basra Maddesi, İstanbul, 1992, c. V, s. 108-111.

Bakır, Abdulhalik, "Eskiçağlardan Günümüze Kadar Türkmen Şehri Kerkük", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2008, Cilt: VI, Sayı:1 Elazığ, 2009, s. 27-76.

Bakır, Abdulhalik, "Türkmen Şehri Erbil'in Fizikî Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Merv'den Söğüt'e Türk Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu*, (Ed. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Doç. Dr. Bülent Yılmaz, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Altungök), Bilecik 11-12 Eylül 2014, 1-29.

Bakır, Abdulhalik, "Ortaçağ Coğrafyacılarının İzlenimleri Işığında İstanbul Şehri", *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, (Editör: Prof. Dr. Feridun M. Emecen), İstanbul, 2010, s. 149-174.

Bakır, Abdulhalik, "Klasik İslam Kaynaklarında Amid (Diyarbakır) İle İlgili Bazı Kayıtlar ve Bu Kayıtların Değerlendirilmesi", T. C. Diyarbakır Valiliği 1. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu 20-22 Mayıs 2004 *Bildiriler*, Diyarbakır, 2004, s. 837-848.

Bakır, Abdulhalik, "Erken Ortaçağda Irak'ın Meşhur Şehri: el-Hîre", Dördüncü Uluslararası Orta Doğu Semineri (İlkçağlardan İslamiyet'in Doğuşuna Kadar Orta Doğu), 29-31 Mayıs 2009, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Temmuz 2008, Cilt: VI, Sayı: 2, Elazığ 2010, s. 117-143.

Bakır, Abdulhalik, "Ortaçağ Harput'una Dair Bazı Kayıtların Değerlendirilmesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2011, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 34-46.

Ali, Fazıl Abdulvâhid, es-Sümeriyyûn ve'l-Ekediyyûn, *el-İrâk fi't-Târih*, Bağdad, 1983.

Bâbân, Cemâl, Usûl Esmâ' ve'l-Mevâki' el-İrâkiyye, Bağdad, 1989.

Bayramov, Kakajan, "Türkmenler İçin İnşa Edilen Kent: Samarra", *Irak Coğrafyasında Türk Varlığı ve Kültürü Sempozyumu*, (Haz. Prof. Dr. Abdulhalik Bakır, Prof. Dr. Suphi Saatçı, Prof. Dr. Ali İhsan Öbek), Bilecik 18-19 Mayıs 2012, s. 225-441.

- el-Belazurî, *Fütûhu'l-Büldân*, (Thk. Abdullah Enîs et-Tabbâ'-Ömer Enîs et-Tabbâ'), Beyrut, (Trz.), s. 407.
- Bilge, Mustafa L., *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Kûtü'l-'Amâre Maddesi, c. XXVI, Ankara, 2002, ss. 502-503.
- Demirci, Mustafa, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, Sâmerrâ Maddesi, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 7071.
- Emecen, Feridun, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, Isparta Maddesi, İstanbul, 1999, c. XIX, s. 194-200.
- Feridun Emecen, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Bilecik Maddesi, İstanbul, 1992, c.VI, s. 154-156.
- Fehrer, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Ankara, 1999.
- Gündüz, Ahmet, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Kerkük Maddesi, Ankara, 2002, c. XXV, s. 290-292.
- el-Hasenî, es-Seyyid Abdurrezzak, *el-İrâk Kadîmen ve Hadîsen*, Beyrut, 1971.
- Karatay, Osman, İnan ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu, Ankara, 2003.
- Karatay, Osman, *Türklerin Kökeni*, Ankara, 2012.
- el-Kazvinî, Âsârü'l-Bilâd ve Ahbâru'l-'İbâd, Beyrut, (Trz.).
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cem Kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut, 1997.
- Oğuzoğlu, Yusuf-Emecen, Feridun, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Eskişehir Maddesi, İstanbul, 1995, c. XI, s. 398-401.
- Öz, Mehmet, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Samsun Maddesi, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 83-88.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz, *T. D. V. İslâm Ansiklopedisi*, Vâsıt Maddesi, c. XXXXII, İstanbul, 2012, s. 541-544.
- Ünal, Mehmet Ali, *T. D. V. İslam Ansiklopedisi*, Harput Maddesi, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 232-235.
- Wodual, A., *el-Usûlü's-Sümeriyye li'l-Hadâreti'l-Mısriyye*, (Arp. Çev. Züheyr Ramazan), Amman, 1999.
- el-Ya'kubî, *Ülkeler Kitabı*, (Çev. Murat Ağarı), İstanbul, 2002.
- Yakut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Beyrut, 1977.